ఓబయ్య

వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని

[అనువృత్తము]

౬

వసుమతి చీటిలో రెండే వాక్యములు:—
ఒకటి, నేను చదువు మానను. రెండు—, మీరు మానుటకును వీలు లేదు.

అహోబలుఁ డీరెండు వాక్యములను రెండు గంటలసే పాలోచించెను. తాను వేసికొనిన పునాది లాఁపవలసివచ్చెనని నిర్ధారించుకొనెను.

ఈపాటి కేఁబండ్రు అఱువండ్రు బాలుర నడుమ సింహాసనమయి యుండవలసిన కుర్చీ ఆగదిలో దండ్యునివలె గోడకు నిలువఁబడి యుండెను. పల్లెటూరివా రందఱకును ఆశ్చర్యమును కలిగింపవలసిన స్టవ్ మొద్దమ్మాయివలె మూలఁ గూరుచుండెను.

అతఁడొకసాయంకాలమున గడియారపు దుకాణముకడకు వెళ్లెను. దుకాణాదారు అతనిని జూచి చిఱునగవుతో 'ఇదిగో మీగడియారము సిద్ధముగా నున్నది' అని చేతి కందిచ్చెను. అహోబలుఁడు గడియారము చెవికడ నిడికొనెను. 'ఇది యంతయు టక్కు' అనునటు లది టక్కుటక్కు మనుచుండెను.

'అలారము సరిగా నున్నదా?'

'గడియార మొకటి, చాకిమడత యొకటి, విప్పినచో సరిగా పెట్టుట కష్టతరము. మీరు విప్పక సూటిగా మాకడకుఁ గొని రండు! బాగుపడును. ఇపుడు పరీక్షించి చూచికొనుఁడు.

'మీరు చెప్పినచో మరలఁ జూచుకొన వలసిన పని యుండదు.

దుకాణాదారు మాటాడలేదు. అహోబలుఁడు రెండురూక లొసఁగి గడియారముఁ గైకొని ఆయంగడి నవమానమునుబలె దాఁటిపోయెను. గడియారము గూఁటి నలంకరించెను.

అతఁడు మంచిరోజు చూచుకొని స్కూలునఁ బ్రవేశించెను. 'ఫ్రెంచ్ లీవ్' అని యొకఁడును, 'స్కాట్ ఫ్రీ' అని యొకఁడును, 'మేఘసందేశ' మని యొకఁడును అతనిని గేలిచేసిరి. అతఁడు వాని నన్నిటిని నూతనానుభవములక్రిందఁ జమకట్టుకొనెను.

సెలవులలో నతఁ డింటి కేఁగెను. వీరవెంకమ్మ క్రొత్తపిండివంటలకు సంకురార్పణము చేసెను. దక్షిణాది-చీరలు కొనెను. పట్టంచులబట్టలు విలిచెను. ఈసంరంభ మంతయుఁ జూచి యహోబలుఁడు 'ఇది యంతయు నెందులకు?' అని ప్రశ్నించెను.

'కోడలు రాఁగలదు.'

'తానే వచ్చునా? లేక నీవు కబు రంపితివా?'

'తనంతట తాను రాఁగూడదా? లేక నేను కబురంపఁగూడదా? రెండును జరుగ వచ్చును. సరి కాని, యీ యాఁడుగోడం తయు నీ కేల?'

'ఎపుడు వచ్చును?'

'ఎల్లుండి.'

'అమ్మా! దానిని దీసికొని రావలదు' అని కుమారుఁడు పలికి ప్రత్యుత్తరము విన నొల్లక యచటినుండి వెళ్లిపోయెను. ఈ మాటలో నెంత వంత యున్నదో, యీ వెళ్లిపోవుటలో నెంత యశాంతి యున్నదో యాతల్లి గమనింప లేదు. 'నేఁటి కుఱ్ఱవాండ్రతీరంతయు వింతయే. వారి పుస్తకము లేమో వారి బడి యేమో కాని యిల్లు వాకిలి తల్లి పెండ్లాము ఈ మొదలగు విషయములు వారిమది కెక్కవు. పూర్వులందఱును 'పెండ్లా మెపుడింటికి వచ్చునా?' యని బెంగపడిపోయెడివారు. ఈకాలపువారికి పెండ్లామే యక్కఱ లేదు. ఆకాలపుప్రేమ లెక్కడ? యీకాలపు ప్రేమ లెక్కడ? అంతయు రైలుబండి. ఒకటే గబగబ! ఒకటే తొందర!' అనుకొనుచు తనపనికిఁ దాఁ బోయెను.

ఆమఱునాఁడు వసుమతికొఱకు పురోహితుఁడు పూర్ణయ్యసిద్ధాంతి వెళ్లెను. కూఁతు నత్తింటికిఁ బంపుటలో సోమమ్మకును కైలాసరావునకును వాదప్రతివాదము లాడెను. క్రొత్తగా ఈడేఱిన వసుమతితో వెళ్లుట కాఁడుతో డెవరును లేరు గావున నిపుడుపంపరాదని సోమమ్మ వాదము. 'నీవు వెళ్లఁగూడదా?' అని కైలాసరావువాదము.

పదియేండ్లవెనుక నిమ్మళించిన క్షయ కైలాసరావున కిపుడు బయలుచూపెను. 'ఇట్టి స్థితిలో నే నెటులు వెళ్లఁగల నని సోమమ్మ వాదము.

వసుమతి యీవాదప్రతివాదముల నాలకించెను. వారినడుమకు వచ్చి, 'నాకు తోడెవ రక్కఱలేదు. నేనే వెళ్లి వచ్చెదను' అనెను. కైలాసరావుముఖము కలకలలాడెను. సోమమ్మ ముఖము దుమదుమలాడెను. వాదప్రతివాదములు ముగిసిపోయెను. పూర్ణయ్యసిద్ధాంతితో వసుమతి యత్తిల్లు మెట్టెను. వసుమతి రైలు దిగఁగనే అహోబలుఁ డింకొక రైలుమీఁద గ్రామాంతర మేఁగెను.

గ్రామములోనికి క్రొత్తకోడలు వచ్చినను మోటారుబండి వచ్చినను ఒకటే సందడి. బూరా యూఁదువాఁ డొకఁడు, చక్రము లొత్తువాఁ డొకఁడు. బండి యెక్కువాఁ డొకఁడు, బాటరీ త్రిప్పువాఁ డొకఁడు. క్రొత్త కోడలి కన్నుచూచువా రొకరు, ముక్కు చూచువా రొకరు. మొగము చూచువా రొకరు మూతిచూచువా రొకరు. వస్తువు నందఱును నాణెముచేసిరి. పద్మము లేకున్నను లక్ష్మి నివసించిన దనిరి. ఇది ప్రధానాభిప్రాయము.

పిదప లేఁతమాటలు రాలేకపోలేదు. ఇంగ్లీషు చదువునఁ బడఁగనే ఆఁడుదానికి మీసకట్టు వచ్చునని యొకయమ్మ యనుకొనెను. పెండ్లి కాకమునుపే ఒకస్నానము చేసినదఁట యని యొకతె యనెను. కాలు పొడుగు గాని చిన్నదే యని యొకయామె యనెను. చిన్నదఁట, ఏమిచిన్నది? కార్యము చేయుచో ఈపాటి కొడినిండ బిడ్డ లుండవలసినదని యొకయామె యనెను.

నీలకంఠావధానులు రెప్పవాల్పక చూచి చూచి, 'వీరవెంకూ! నీకొఱఁత తీరినదమ్మా' యని ప్రశంసించెను. పేరిశాస్త్రిచూచి, 'పిల్ల లగ్గమునకు మొగము వాచుకొన్నది' అని చెవిలో చెప్పెను. రామసోమయాజులు చూచి గుండె బాఁదుకొని, 'పిల్ల కాదురా, ఫైల్మార్క్' అనుకొనెను.

క్రొత్తకోడలు బజాఱున అమ్మకమునకుఁ బెట్టిన వస్తువు. విమర్శనీయమగు నూతన కావ్యమో లేక నాటకమో! ఎవరికిఁ దోఁచిన మాటలు వా రాడిపోవుటలో నెవరికిని సంకోచము లేదు.

ప్రదర్శనశాలలోని కొకక్రొత్త జంతువు వచ్చినపుడు మనుజులు గుమిగూడి చూచి పోయిన చందము వసుమతికి గుఱుతు వచ్చెను. వసుమతి పల్లెటూరి పిల్లయే కావున ఈ చూడవచ్చినవారి వ్యాఖ్యానములను టీకలను శాంతముగనే గ్రహించెను. వసుమతికి తన యత్తింటి సంగతు లన్నియు బోధపడెను. ఆమఱునాఁడు వసుమతి తనయత్తగారి పను లన్నియుఁ దానే సవరింపఁదొడఁగెను.

'తలపాగ పెట్టుకొని ఆఫీసుకు వెళ్లుదు వనుకొంటిని గాని గరిటెగూడ చేతఁ దొడగఁ గలవటమ్మా? ఇవి నేర్చుకొనుటకు నీకు తీరిక యేడది తల్లీ?' యని అత్తగారు కోడలిని ప్రశ్నించెను. వసుమతి మాటాడక తనపనులు తాను జూచుకొనుచుండెను. వీరవెంకమ్మ కోడలికరకౌశలమును అబ్బురముగాఁ జూచుచు నిలువఁబడెను. తా నీ యింటికి క్రొత్తగా కాఁపురమునకు వచ్చిననాఁటిముచ్చటలన్నియు వీరవెంకమ్మ మనోదర్పణమున బింబితము లగుచుండెను. ఆమె యాపాదమస్తకము గగురు పొడిచెను. కనులలో బాష్పము లుదయించెను. ఆమె వెనుదిరిగి కన్నీరు తుడిచికొనెను. ఈలోపుగావసుమతిచాలఁ బనులుచేసివైచెను. వీరవెంకమ్మ కోడలిని జూచి, 'కోడ లత్తయయినది. అత్త కోడలయినది' అనెను, వసుమతి చిఱునవ్వుతో 'ఈ పూఁట నేను వంట చేయుదు' ననెను. అత్త పక్కున నవ్వి, 'నాకును నీ చేతిపాకము రుచి చూడవలయునని తొందరగనే యున్నది; కాని ఇదిగో వసుమతీ! ఇంగ్లీషు బడులలోఁ జదువువారికి మనకు ఆచారములని కొన్ని యున్నవనియే తెలియదు. కాని నీకు తెలియుట కెంతకాలమో పట్టదులే! కన్నె చెఱ నెంత వదలించుకొనిన అంత వడిగా నీవు నాకు రుచి చూపఁగలవు' అనెను.

అత్తగారు వంటయింటిపెత్తనము వహించి కోడలికి గది చూపెను. వసుమతి గదిలోఁ గూరుచుండెను. తాను రాఁగనే భర్త తఱలి పోవుట అపుడు వసుమతికి లెస్సగా నాటెను.

సంసారము, బడిచదువు, తండ్రిశిక్ష యీ మూఁడును వసుమతిమానసమున ఆవర్తముల వలెఁ దిరుగఁజొచ్చెను. సంసారము సాపేక్షము. బడిచదువు ఉదరపూరకము. తండ్రి శిక్షణము శాంతి కపోష్టికము.

పీసంవాదముతో గృహప్రవేశము. గృహప్రవేశముతో పతివివాసము. ఈయపశ్రుతిలో అత్తగారి ప్రేమాలాపము జీవగర్ర.

వసుమతి ప్రకృతవిషమస్థితిలో నొక్కొక విషయమునే వేఱువేఱుగా నాలోచింపఁ గడఁగెను. ఎంత యాలోచించినను ఆదియే గాని యంతము లేదు. ఒకొక్క విషయ మొకొక్క రస్తా. ఆరస్తా బ్రహ్మాండమంతయుఁ జుట్టఁబెట్టి మఱల మొదటికే వచ్చి కలియుచుండెను.

వీరవెంకమ్మ వసుమతిని భోజనమునకుఁ బిలిచెను. అత్తయుఁ గోడలును భుజింపఁ గూరుచుండిరి. అత్త యిటులనెను—'అమ్మాయీ! నేను పెద్దదాన నయితిని. ఇఁక ఈయింటిభార మంతయు నీది. నేను గృహదేవతను, మీరు ఉత్సవవిగ్రహములరు. మీ నాయనగారా జ్ఞ యకు గుఱియయిరి. మావాఁడాయిఁకవ్యవసాయము వేదాయము చూచుకొనవలయును. నీ వింకను బడి నంటిపెట్టుకొనియుంట తగదు. ఇప్పటికే ని న్నందఱును అనరానిమాట లను చున్నారు. ఏమందు వమ్మా? నామాటకు మాఱుమాట చెప్పవని నాకుఁ దెలియును.'

కోడలు మాఱుమాట చెప్ప లేదు. 'సమాధానము లేదా' యని యత్త యడిగెను. కోడలు మాటాడలేదు. అత్తగారిముఖము గంభీరమాయెను. ఆమె చేయి విదిల్చి అన్నము విడనాడి లేచెను. కోడలును లేచెను. లేచి పను లన్నియుఁ జక్కఁబెట్టెను. వీరవెంకమ్మ ఆపసోపాలుపడుచు వంటయింటనే పయఁట పఱచెను. వసుమతి గదిలో శయనించెను. అచట నున్న ప్రతివస్తువును పరికించెను. కుంకుమాలంకృతమయిన వీరాంజనేయవిగ్రహ మొకటి వసుమతి నాకర్షించెను. ఆంజనేయుని గాథలఁ దలఁచికొనుచు నట నిదిరించెను.

ఉన్న మూఁడురోజులును అత్తకోడండ్రకు మఱి సంభాషణ లేదు. తెచ్చిన వస్త్రములు తెచ్చినటులనే యుండెను. వసుమతి వచ్చిన చండముగా వెళ్లిపోయెను. అత్తగారు చూచుచుండఁగా వీరాంజనేయ విగ్రహమును వసుమతి తనపెట్టెలోఁ బెట్టుకొనెను.

వసుమతి యిటు వెళ్లఁగనే అహోబలుఁ డటు వచ్చెను. అహోబలుఁడు రాఁగనే వీరవెంకమ్మ 'నాయనా! కోడలు నీ వీరాంజనేయము చూచి చాల మెచ్చుకొన్నది. తీసికొని వెళ్లు' మని ఇచ్చితి ననెను.

అతఁ డీమాట కిష్టానిష్టము లేమియుఁ గనఁబడనీయలేదు. తల్లికిఁగూడ దాఁపఁదగిన

వింత యొకటి కుమారుని మనస్సునఁ దూఱినదని వీరవెంకమ్మ యనుకొనెను.

౧౦

అమ్మవారిని ఓలలాడించి యింటికి వచ్చు ముత్తైదువులవలెను, పీరులను బంపి వచ్చు ముసలమానులవలెను బాలు రందఱును బడులకు వచ్చిరి.

అహోబలుఁ డీతూరి మిగుల నోపికతో వ్యాసంగము చేయఁదొడఁగెను. ‘పాఠము రావలయును; కడుపు నిండవలయును’ అని యతఁడు శపథము చేసికొనెను. అతఁడు వల్లింపఁ గూరుచున్నచో టఱిగిపోఁ దొడఁగెను. చెమటకుఁ దడిసి కాకితము చినుఁగఁబాఱును. అప్పటికి పాఠము వచ్చును. పిదప నన్నము తినును. చేయి కడుగుకొనఁగనే ధారణయు క్షాళితమయినటు లగును. అతఁడు క్రమ్మఱఁ జదువును. వల్లించుచునే బడికిఁ బోవును. పాఠము నెటులనో యప్పగించును. ఉపాధ్యాయుఁ డుపన్యసించున దతని కయోమయము. అవమాన మనుకొనక అతఁడు ప్రశ్నించును. చివాట్లు తినితిని బోధపఱుచుకొనును. బడినుండి పోవుచు మననము చేయును. గదిమెట్లు ఎక్కఁగనే యదియంతయు వమనమయిపోయినటులగును. దుర్బలమగు నెద్దును గానుగకు కట్టినచో నెటులీడ్చునని యతఁడు లోలోపల ననుకొనెను.

ఉపన్యాసరంగములం దహోబలుఁడు పలుమాఱులు ప్రాణాయామ పరాక్రమము వినియుండెను. తెలవారుజామున నేసాము చేసిన పిదప స్నానమొనరించి యతఁ డిపుడు ప్రాణాయామమునకుఁ గూరుచుండును. నీటివేళ దాఁటినపిదప నల్లీని త్రిప్పినచో నది యొక ధ్వనిచేయును. గుడుగుడు పీల్చుచో నొకకలరవముదయమగును. అతఁడట్టిధ్వనితో గాలిని లోనికిఁ బీల్చును. సొట్టపడునటులు ముక్కు మూసికొనును. ఊపిరితిత్తులు క్రిందట్టు మీఁదట్టగును: గుడ్లు ప్రత్తికాయ లగును. ఉబ్బిన నీరు గట్టు త్రెంచుకొని పాఱినటులు శ్వాసలు గుండెలతోఁగూడ బయటఁబడును.

ఇటు లోక యరగంట గాలితో గరిడీ చేసి యతఁడు పుస్తకము చేతఁబట్టును. అక్షరములన్నియు నతని కేకాకారముగా గానిపించును; సొక్కు వచ్చును. అప్రయత్నముగా నిదిరించును. పిదప గాలి లోనికివచ్చుట యొకయెత్తు; బయటి కేఁగుట యొకయెత్తు. అతఁడు లేచి దగ్గును. ఈరీతిగా ప్రాణాయామముచే పుస్తకము విడనాడుట యటుండఁగా శరీరమును గూడ విడనాడవలసినపని పట్టె నని యతఁడు తెలిసికొనెను. ఆనాఁడే ప్రాణాయామమున కతఁడు తిలోదకములు విడుచుకొనెను.

ఆఁడు దని సరస్వతి నహోబలుఁడు పూజింపఁడు. గణపతి గజ మని కాసునకుఁ గొనఁడు. హయగ్రీవునిది గుఱ్ఱపుఁ జదువని పెదవి విఱుచును. బ్రహ్మ యతనికి విద్యాపతి. అతఁడు తన మెట్టెదుటిగోడకు నలువ చిత్తరువును నిలువఁదీసెను. అతఁ డర్పించు గంధమాల్యములతో చిత్తరువు లోపించెను.

ఈపూజలచే కాలమునందు వ్యయము మాత్రము అతనికిఁ గానిపించుచుండెను గాని విద్యలోమాత్రము ఆయము కానిపించుచుండుటలేదు. గ్రుడ్డివాఁడు కావున మిల్టను విద్యాదేవతను కొండాడుకొనెనని యతఁడు తెగడెను. సరస్వతిని స్తవ మొనరించిన విట్మన్ అతనికి వైరివాఁడు. మఱునాఁ డాచిత్తరువు ముక్కలుముక్కలయి మునిసిపాలిటీ ఖజానాలో నిలువయాయెను.

ఒకనాఁ డాతఁడు యతుల కొఱకును, ప్రాసములకొఱకును అప్పకవీయము నవలోకించుచుండఁగా కర్మము చాలక కవితారసాయనములు కంటఁబడెను. బాగుగా పరిశీలించి దినుసులపేరులు వ్రాసికొని ఒకరూపాయ డబ్బులు జేబున వేసికొని బజారునకుఁ బోయి వసయుఁ దేనెయు బెల్లమును గొని గదికి వచ్చి మెత్తగా నూఱి తాల్చి వస్త్రగాళిత మొనరించి కలిపి రెండు పెద్ద పారణ-ముద్దలు చేసెను. దీపము జేగంటవలె నుండెను. పుస్తకముల నిటులు నమిలి మ్రింగవలయు ననునటులు అతఁడు పుటలు విప్పి చదువుకొనుచు వస ముద్ద విఱిచి నమిలి మ్రింగఁదొడఁగెను.

'అబ్బా! బెల్లము తక్కువ యయినది' అని యతఁడు మఱి కొంచెము బెల్లము కలిపి మరల మ్రింగెను. ముఖద్వారము మూసికొనెను. ఇంత తేనె కలిపెను. ముద్ద పలుచబడెను. కొంచెము వసయు బెల్లమును గలిపి ముద్దకట్టు సరిగాఁ జేసెను. పిదప పుస్తకము చూచుచు వసముద్ద మ్రింగుచు, వసముద్ద మ్రింగుచు పుస్తకము చూచుచు, ఓకరించుచు సహ్యము చేసికొనుచు, సహ్యముచేసికొనుచు ఓకరించుచు, గూండ్రించుచు అడఁచుకొనుచు, అడఁచుకొనుచు గూండ్రించుచు రెండుజాములగువఱకు రెండు ముద్దలను మ్రింగి కూరుచుండెను. అటుపైని పుస్తకము భూమ్యాకాశములు చీఁకటివెలుఁగులు ఏకమయి పోయెను. చేతితో నెవరో అంత్రమును దేవినటులుండెను. హఠాత్తుగా వాంతి సూచిత మాయెను. అతఁడు దమించుకొనెను. అతఁడు చాలసేపు జీర్ణకోశముతో పోరాడెను. వస కైవసము కాలేదు. తుద కతఁడా విద్యారసాయనము నంతయు వెడలఁద్రోలవలసివచ్చెను. బొడ్డు నుండి నోటిదాఁక నొకటే వసకంపు. అహో బలుఁ డంతయు వసాగంధుఁడయిపోయెను. అతనికి గ్లాని హెచ్చెను. కనులు లోనికిఁ బోయెను. ముఖము చెమట చెలమయాయెను. శయ్యాపయిఁ బడెను. వస యంతయు బయటఁ బడినపిదప నతఁడు నిదురఁబడెను.

అతఁడు పదిగంటలకు లేచెను. వస గుఱుతువచ్చెను. బుద్ధి బరువాయెను. విద్యారసాయనమున కుపవాసమే విఱుగుడని నిశ్చయించెను. కోలుకొనుటకు కొన్నాళ్లు పట్టెను.

అతఁడు వసుమతిమీఁద కారములు మిరియములు నూఱెను. చిన్ననాఁటఁ దనకుఁ దిన్నగా వసపోయలేదని తల్లిని తిట్టుకొనెను. వసుమతికి మరల నొకలేఖ వ్రాసెను. దాని

కెన్నాళ్లకును ప్రత్యుత్తరము రాలేదు. దాన వసుమతి బడి మానియుండు నని కొంచెము నిశ్చయించెను. సందేహముమాత్రము సమయలేదు. గడియారమును గాంచెను. పది. రైలుకు బయలు దేఱెను.

ప్లాట్‌ఫారముమీఁద నొకపిట్టయేని లేదు. రైళ్లుమాఱినవేమో యనుకొని స్టేషనులోని కేఁగి గడియారము చూచెను. పండ్రెండు. అతనియొడలు మండుకొనిపోయెను. వెనుదిరిగి వచ్చెను. గడియారమును గోతవయిచెను.

ఆమఱునాఁడు కాకినాడకు రవాణా యాయెను. స్కూలుగోడలప్రక్క నక్కినక్కి కూరుచుండెను. ఒంటియెద్దుబండి యొకటి వచ్చుచుండెను. దాన నలుగురు బాలికలు కలరు. వారు గేటుగడ దిగి పుస్తకహస్తములతో లోనికిఁ బోవుచుండిరి. అహోబలుని హృదయమున నొక సుడిగుండము గిర్రునఁ దిరిగెను. అహోబలుఁ డచటనే కూరుచుండి దుఃఖించుచు ఆలోచించుచు, ఆలోచించుచు దుఃఖించుచు నుండెను.

అహోబలుఁ డిటులు దుఃఖించి యాలోచించి, యాలోచించి దుఃఖించి యత్తఱిచూచువఱకు బడినుండి బాలురందఱును వెళ్లిపోవుచుండిరి. తుట్టతుదకు పదిమంది బాలికలలో రాణివలె వసుమతి నడచిపోవుచుండెను. ఒక సౌందర్య తరంగ మాకాశమును ముంచి గాలిలోఁ బోయెను. దాన నహోబలుఁడు ముగ్ధుఁడై పిదప శాంతుఁడై తిరుగు రైలెక్కెను.

అతఁడొకనాఁ డిటులనుకొనెను.— మన చదువు వేదము కాదు, శాస్త్రము కాదు. భూగోళము, చరిత్రము. వీని నెందులకు కంఠపాఠ మొనరింపవలయును?

అతఁడు వల్లన మానివయిచెను. గుఱుతిడికొను టలవాటు చేసికొనెను: దానితో బుద్ధిపయి శ్రద్ధ కలిగెను. అతఁడిపుడు మఱపు గుఱుతులనడుమఁ బడెను. క్రమక్రమముగా గుఱుతుమడి యందెను. మఱపు దోటున గుఱుతు ఆదిష్టమాయెను. ఇపుడు ప్రవాహము నందు కొంచెము కొంచెము కాలానఁదొడఁగెను.

లోఁగడ ఆంధ్రోపాధ్యాయుని మొదలు ఆంగ్లోపాధ్యాయునివఱకును అహోబలున కెద్దుముడ్డి చూపిరి. ఆంధ్రోపాధ్యాయుఁడు మహిషశతక మంతయును వినిపించెను. ఇతఁ డీకఁబనికి రావచ్చు నని ఆంగ్లోపాధ్యాయుఁడుకూడ ననుకొనెను.

విద్యార్థులలో పెద్ద కలరవ మొకటి బయలు దేఱెను. అహోబలుఁడు పరీక్షకుఁ బంపఁబడియెను. నాయకుఁడు హాజరుకాలేదు గాని బాడ్‌మింటన్ కోర్టుముందు టీపార్టీ యొకటి అహోబలునిపేర బాలురు జరిపిరి.

పరీక్షలు సమీపించెను. సగము బెదురుతోడను సగము ధైర్యముతోడను అతఁడు పరీక్షకుఁ గూరుచుండెను. కంగారను మాట అహోబలుఁ డెఱుఁగఁడు. చేతినుండి కాకితములు లాగుకొనువఱకును మెలమెల్లగా నాలో

చించి వ్రాయుచు 'ఈయవలసివచ్చెనే' యని యతఁడు పరీక్షాపత్రము లిచ్చెను.

౧౧

అహోబలున కెఱుకలేకుండ వీరవెంకమ్మ గ్రామమునందు నలుగురిని విందునకుఁ బిలిచి వచ్చెను. బడిపంతు లహోబలుని జూచి వెనుక వెనుక కొంచెగెను. 'మీరు మాకు కలకట్ట రయి రావాలి' అని పెద్దరయితు రామయ్య ప్రశంసించెను. బడిపిల్ల లందఱును అహో బలుని చుట్టు మూఁగిరి. అహోబలుఁడు ప్యాసాయెను!

ప్యాసయినవాఁడు జుట్టు ఝాడించును. వానికి బంధము లుండవు. వాఁ డొక భావ విహంగము. లా అండ్ ఆర్డరులకు అతఁ డతీ తుఁడు. అతఁ డొక జీవన్ముక్తుఁడు.

అహోబలునిసంగతి వేఱు. అతఁడు చెమరోడ్చియోడ్చి రోఁజిరోఁజి యేడ్చియేడ్చి తా నీబరువును బాఱవయిచెను. కర్మము చాలక ఆబరువు సరియగుచోటునఁ బడెను. దీనితో మరల నొక క్రొత్తబరువు తయారు!

వసుమతి తప్ప దని యతనికి నమ్మకము. పిదప నామె చదువు మానకపోవుట శిలా క్షరము. దానితోఁ దన కిఁకఁ జదువు నిర్బం ధము. అందఱును పరీక్షలు తప్పి యేడ్తురు. అహోబలుఁడు పరీక్ష యిచ్చి యేడ్చెను. 'వసు మతికి మఱల చీటి వ్రాయుచో చండాలుఁడు!' అని యతఁ డొట్టిడుకొనెను.

ఈసెలవులలో మంచిరోజు చూచి ముహూర్తము పెట్టింపుఁడని వీరవెంకమ్మ స్వయముగా వెళ్లి కైలాసరావు నింటికడ శేవిణీవేసెను.

'మా అమ్మాయి స్కూల్ఫైనల్ పరీక్ష యిచ్చిన తరువాత' నని కైలాసరా వనెను.

అల్లుఁడు ప్యాసగుటచే సోమమ్మ కైలాస రావులకు రాజీకుదిరిపోయెను గాని ముహూర్త మాఁపుటచే దొడ్డకలఁత యేర్పడెను. కైలాస రావు క్షయపీడితుఁడయియుండుటచే వియ్యపు రాలు మూకీభావముతోడనే తనపక్షమును సమర్థించుకొని వెళ్లిపోయెనుగాని సోమమ్మ మాత్రము వ్యాధి చేయవలసియున్న పను లన్నిఁటికిని తిట్లతోడను తిమ్ములతోడను దాను పూఁటపడెను.

వసుమతి డబుల్ ప్రమోషను బడసి స్కూలుఫైనలులోఁ జేరెను; అహోబలుఁ డింటర్మీడియేటులో.

ఇపు డిచట నతనికి దిగ్భ్రమ కలిగెను. ఈయడవిలో దారియు లేదు; డొంకయు లేదు. దొర యుపన్యసించుచుఁబోవు నింగ్లీషు-ఉచ్చా రణ మతనికి గొంతుక దిగలేదు. ఇదివఱకుఁ దనకు వచ్చిన పదజాలమునం దెచటను అట్టి పద మొకటియు లేదు. ఇదంతయు నొక గొలుసుకట్టు. ఒకవేదారణ్యము. కాసుపాసు!

హిందూప్రొఫెసర్ల సంగతిగూడఁ దక్కు వగా లేదు. తుదకుఁ దోడిబాలురసంగతియు నీడుజోడే: తుదకు హోటలులోఁగూడ

గల్లంతే. ఇది లండనా? తెలుఁగుపండితుఁడు కూడ నింగ్లీషే. ఇట్టి యాయింగ్లీషుగుర్ర ముతోఁ దా బరుగులెత్తు టెటులు?

హైస్కూలులో తెలిసీతెలియని స్థితి. అచట విచారపడుటకుఁగాని వల్లించుటకుఁ గాని కొంచె మవకాశము కలదు. ఇచట విచార మొకటియే శరణ్యమే. అహోబలుఁడు మరల నహోబలుఁ డాయెనని యతఁడు తెలిసి కొనియెను. ఒక్కొక్కరోజు గతించినకొలఁదియు నతని కధీరత మెండు కాఁదొడఁగెను. అతని కనుల కంధకారము కానిపించెను. క్రమముగా ఆచీఁకటి అభేద్య మగు గోడ యయిపోయెను.

అహోబలునకు మాటిమాటికి వసుమతి గుఱుతువచ్చును. పుస్తకములు చేతఁ దాల్చి తల యెత్తుకొని సూటిగాఁ బోవుచున్నటు లుండును.

ఆఁడుది. విశేషించి యొకని భార్య. దానను రూపము. ఈరూపపరిమళముతో పలువురు బాలురలో నిత్యనివాసము. తన మాట వినమి. ప్రత్యుత్తరముగూడ పంపని అవినయము. ఇది యంతయు నతనిగోఁగుచుట్టు నకు రోకఁటిపోటు.

ఇట్టి దుస్థితిలో నతనిపాలిట కృతయుగ మారంభమాయెను. 'ఇంగ్లీషు బడులను బహిష్కరింపుఁ'డని గాంధి శంఖము పూరించెను.

ఈశంఖధ్వని మున్ముందట నహోబలునకు వినఁబడెను. వెంటనే బడిని బహిష్కరించి కూరుచుండెను.

బడిని బహిష్కరించినవారి నామావళిలో అహోబలుని పేరు ఆద్యము. ప్రతి పత్రికయు నతనికి జయవెట్టెను. ప్రతివిద్యార్థియు నతనిని సందర్శించెను. అతఁడు తొల్లి ప్యాసయిన దసత్యము; ఇపుడు నిజము.

మెడికల్ కాలేజీలోఁ జదువుచున్న వాసుదేవరావు అహోబలుని జూడవచ్చి 'తలకుఁ దగనిపని చేసితివోయీ!' అనెను. అహోబలుఁ డటనుండి యోసరిల్లెను.

మంగలకత్తియొకటి, ట్రంకుపెట్టెయొకటి కిట్‌బ్యాగొకటి కొని యతఁడు రైలెక్కెను. అహోబలుఁ డీ బలువుతో నింట దిగఁగనే తల్లి చూచి—'పరీక్ష గెలిచి వచ్చితివా నాయనా?' అని యడిగెను.

గెలుపును ఓటమిని దాఁటియే యతఁడు వచ్చెను గాన 'లేదమ్మా! గాంధిగారిహుకుము చొప్పున బడిని బహిష్కరించివచ్చితిని' అనెను.

'వసుమతిగూడ మానుకొనెనా?'

అహోబలుఁ డీమాటకు బదులాడలేదు. తాను దెచ్చినవస్తువుల నన్నిటిని అచటనచట సర్దుకొనుచుఁ గూరుచుండెను.

వీరవెంకమ్మ దాని యర్థమును గమనించెను. ఆమె హృదయము కంటకితమాయెను. ఆమె చాల వాచాల. కాని యపుడు మూకీభావము వహించి మప్పితముగా నిటు లనెను.— నీ కింకొక పెండ్లి చేయుదును.'

అహోబలుఁడు తల్లిని జూచెను. తల్లి యహోబలుని జూచెను. కుమారుని కనులలో

రెండు బాష్పబిందువులు. తల్లికనులలో రెండు స్ఫులింగములు. ఇటు లొకరిమొగము లొకరు చూచుకొని యెవరిపనులకు వారేగిరి.

ఆ మఱునాఁటినుండియు అహోబలుఁడు తన పూర్వసంకల్పములు కొనసాగుటకుఁ గావలసిన పరికరముల నన్నిఁటిని సమకూరుచు కొనఁదొడఁగెను. వీరవెంకమ్మ సంబంధములను వెతుకఁజొచ్చెను.

అహోబలునకు ప్రకృతోద్యమమున నచ్చిన దొక్కటియే. అది పాఠశాలా బహిష్కరణము ఈ విషయమున మహాత్మునితో నతనికి సంపూర్ణైకమత్యము. విదేశవస్త్ర బహిష్కరణ మతనికి గిట్టదు. అహింస యొకటి యతని కభిమతము. మిగిలిన విషయములయెడ నతఁడు జాత్యంధుఁడు. ఇపుడే వార్తాపత్రిక తెప్పింపఁదొడఁగెను.

వీరవెంకమ్మ బంధుసముద్రమునందలి కన్యారత్నములఁ జాలవఱ కేఱెనుగాని గుణమునను, రూపమునను, చదువునను గృహనిర్వాహకత్వమునను వసుమతి కీడయిన దింకొకతె కల దని యనుకొనలేదు. వసుమతి యున్న మూఁడు రోజులును మూఁడునెలలై, మూఁడేఁడులై, మూఁడుశతాబ్దులై యామెకుఁ గానిపించెను. ప్రతిపనిమీఁదను వసుమతి కరశిల్పము రూపముతాల్చి కానిపించెను. ఇట్టి కోడలిని విడనాడి మఱియొకకోడలిని వెతుకుటలో నామెకు కష్టము లేకపోలేదు. అయినను తప్పని సరి.

దగ్గఱ బంధుగులలోఁ దనకుమారునకు పిల్ల నిచ్చుటకు ముం దడుగువేసినవా రొకరును లేరు. ఆస్థితిచూచి కైలాసరావు టోపి పడిపోయినాఁడని చాటుటలోఁగూడ వారు వెనుదీసినవారు కారు. అట్టిచుట్టములు పెండ్లిమీఁదిపెండ్లి యయినను ఇపుడు పిల్ల నిచ్చుటకు సందేహింపరని యామె నమ్మకము. ఏల? చుట్టములే మోసపడిపోయిరి. అహోబలుఁడు ప్యాసయి కూర్చున్నాఁడు!

ఇంటివెనుక నున్న రెండెకరములదొడ్డిని అహోబలుఁ డాశ్రమముగాఁ జేయ సంకల్పించుకొనెను. నూయి యుండనేయుండెను. కొన్ని మావి ళ్లున్నవి. కొన్ని మొక్కలు, పాకలు మాత్రమే తరవాయి. పాకిలనియు, పర్ణశాలలనియు, ఆశ్రమము లనియు పేరులోమాత్రము దారిద్ర్యము కాని అవి రాతికట్టడములే కావలయును.

అతఁ డెన్నఁడేని యేపనినేని చేయించి యుండలేదు. ఇదియే మొదలు. 'ఇల్లు కట్టి చూడు; పెండ్లి చేసి చూడు' అను సామెతను గూడ వినియుండలేదు. బస్తీనుండి పనివాండ్ర రావింపఁ దలఁచుకొనెను గాని గ్రామమునందలి కొందఱ సలహావలన ఊరిపని వారిచేతనే పనిచేయింపఁదలఁచెను. స్వదేశాభిమానములో స్వగ్రామాభిమాన మున్న దని యతఁడు సులువుగనే గ్రహింపఁగలిగెను.

దావీదు వచ్చి సలాము చేసెను. అహోబలుఁడు తల వంచుకొని 'మన

యూరిలో వడ్రంగ మెవరు బాగుగాఁ జేయుదురు? 'అని యడిగెను.

'హుణ్ణాడ్ గాలండీ షుబ్బణ్ణాసారి!'

ఇంతలో సుబ్బన్నాచారి వచ్చి నమస్కరించెను. అహోబలుఁడు తల వంచుకొని 'మన యూరిలో గోడ లెవరు బాగుగాఁ గట్టుదురు?' అని యడిగెను.

'దావీదువంటి మేస్త్రీ మఱి దొరకఁడు' అని సుబ్బన్నాచారి యనెను.

అహోబలుఁడు తలయెత్తి దావీదును జూచి 'రోజుకూలి యెంత?' అని యడిగెను.

ఈప్రశ్న వినినతోడనే దావీదు కను లెఱ్ఱబాఱెను. 'మేం ఖూలి సేస్తాం? రోజ్ నామా బోలో సర్కార్! రోజ్ నామా! రోజీనా బోలో సర్కార్! ఆ ఫంతుల్ గారు వుండాదే హూల్ ఖాంతంగారు!' అని యాదావీదు దూరముగానున్న పూలకాంతమ్మయిల్లు చూపి 'ఆరు యిచ్చార్ గాహాండీ రెండో రూఫాయకు ఫావల్ తక్వా' అని యనెను.

'రెండురూపాయలకు పావలాతక్కువా?'

'హాఁ సర్కార్.'

'కాదు రూపాయన్నర.'

'అట్లాగయితే అన్నం పెట్టింఛండి' అని సుబ్బన్నాచారి యనెను.

అహోబలుఁడు కొంచె మాలోచించి అంగీకరించెను. దావీదును సుబ్బన్నాచారియు బజానా తీసికొని వెళ్లిరి.

౧౨

వేయి రూకలు చాటుగా నిచ్చినచో పిల్ల నిత్తుమని దగ్గఱి చుట్టములలో నొకరు వీరవెంకమ్మకు వార్తనంపిరి. వీరవెంకమ్మయే వేయి నూటపదార్ల కట్నమున కాసపడియుండఁగా ఈవార్త. దీనితో నామెయొడలు మండుకొని పోయెను.

'మేము రెండవపెండ్లి చేసికొనునున్నామ'ని వీరవెంకమ్మ యానందడిలో సోమమ్మకు కబురు పంపకుండ నూరకుండలేదు. 'మా పిల్లకు మేమును రెండవపెండ్లి చేయఁగలము'ని వియ్యపురాలికి సమాధాన మిడుటలో సోమమ్మయు వెనుకాడలేదు. ఈవార్త లన్నియు విని శయ్యాగతుఁడగు కైలాసరావు చెవులు మూసికొనియెను. వసుమతి నవ్వెను.

అహోబలుఁడు బడిని బహిష్కరించి నటులును ఆశ్రమమొకటి స్థాపించుచున్నటులును ఇంగ్లీషు పత్రికలలోను, తెలుఁగుపత్రికలలోను కైలాసరావు చదివియుండెను. బడి మానుకొనుట అంత యపాయము కాదుఁగాని ఈ యాశ్రమస్థాపనము మించిన పని యని యతఁ డనుకొనెను. ఊరక సోమరిపోతయి తిరుగుటకన్న నిది మంచిదే యని యతఁ డెంచెను.

వసుమతి యత్తింటి కొంటిగా వెళ్లినపుడు అహోబలుఁడు గ్రామాంతర మేఁగుటయు తన జబ్బులో నొకమాఱేని రాకుండుటయుఁ జూడ నతనిమనమునఁ గలఁకపుట్టెను. కూఁతు నిపు

డ త్తింటికిఁ బంపఁ దలఁచెను గాని పరీక్షలు సమీపించెను దినదినమును దనకు నూట రెండు డిగ్రీలకుఁ దక్కువలేదు. అల్లుఁడు తన కడకు రానిచోఁ దానే పోవలసిన స్థితి పట్టెను. మఱియు రెండవ పెండ్లికి ఏర్పాటులు జరుగు చున్న యీసమయమున తా నచటికి వెళ్లుట చెల్లదు. ఈచిక్కులచే నతనిజ్వరమునకు మనోజ్వరము తోడాయెను.

వసుమతి తండ్రిస్థితిని గుఱుతించెను. తన మీఁది ప్రేమచేతనే యిరువాగులవారును ఇక్కట్టులపా లగుచున్నారని తనకుఁ దెలి యును. కావునఁ దండ్రితో నిటు లనెను.— 'తమ యాజ్ఞ యగుచో నే న త్తింటి కేఁగెదను'.

నిక్కముగ క త్తవారియింటి కేఁగుట కొకరియాజ్ఞానుజ్ఞ లక్కఱలేదు. తలిదండ్రులు పంపు టనున దాచారము. మగనికడ కరుగు టకు మనస్సే గురువు. వాంఛ కలుగుచో కాలభూమి లడ్డమాఁకలు గావు.

కూఁతుమాట నాలకించి తండ్రి యిటు లనెను.—'అమ్మా! ఈ యాజ్ఞ యను కళ్లె మును నాచేతులలో నుంచుకొనలేదు.'

కూఁతు రిటు లనెను.—'తమ శిక్షవలన నాయెఱిఁగినమాట మనవిచేయుచున్నాను. పుట్టినతరువాత ఆఁడుదానికి మగనితో కాఁపు రము చేయుటయే పనికాదు.'

తండ్రియిటులనెను.—' అ ది యు ఒ క మకాము.'

కూఁతు రిటు లనెను. —'ఆ మకాము చేరుటకు బాట బాగుచేసికొనవలయుఁగదా!'

'అగును. అట్టిధీరత యున్నచో నా కిఁకఁ జింత లేదు.

'మీ ర ధైర్యపడకుఁడు! తమ యనుగ్ర హమువలన నా కట్టిధీరతలోఁ గొఱంత లేదు.'

కైలాసరావు ముఖము వికసించెను. కొంచెము సే పూరకుండి—' అతఁడు తొందర పడి రెండవపెండ్లి,—అనిఆవాక్యమును పూ ర్తి చేయఁజాలక పోయెను.

'నాయనా! దానికిఁజింత వలదు. అట్టిది జఱుగదు. జఱిగెనా ఆరెండవయామె నాబరు వులోఁ జాలభాగము వహింపఁగలదు.'

కైలాసరా వాకసము చూచి 'సంసార మెఱుఁగని బాలికమాటలేనా యివి?' అని యనుకొనియెను.

దినములు గతించుచున్నకొలఁదిని వీర వెంకమ్మ కశాంతి యెక్కుడాయెను. బెండ కాయ ముదిరినను, బ్రహ్మచారి ముదిరినను పనికిరా రని యామెకుఁ దెలియును. ఎన్ని సంబంధములు వచ్చినను శుల్కబలి గోరు చునే యుండెను. దీనితో నామెకు తనస్థితి బాగుగాఁ దెలిసివచ్చెను.

అహోబలునకు రెండవపెండ్లి యెందు లకో నిక్కముగా నెవరికిని దెలియదు. కర్మము చాలకయో దిద్దువారి పొరపాటుననో అహో బలుఁడు ప్యాసాయె ననియు నిపుడు చదువు

మానుకొని కూరుచుండుటచే వసుమతి యతని నవహేల చేసె ననియు నందఱును అనుకొనిరి. 'ఆఁడువారు చదువులు చదివినచో మానమర్యాద లుండునా? అహోబలుఁడు అహోబలమ్మయు, వసుమతి వసుమయ్యయు నయిపోయి ర'ని కొంద ఱనుకొనిరి. వంటింటి కప్పగించి గొడ్డుచాకిరి చేయించు మగవారి బయిసి బయటఁబడిన దని కొంద ఱనుకొనిరి. వీరవెంకమ్మ లోలోపల కోడలిగుణముల కాకర్షింపఁబడకపోలేదు. ఆయాకర్షణమే ప్రకృత మీసుగా పరిణమించెను.

వీరవెంకమ్మ యిక్ష్వాకులకాలమునాఁటి దని వేఱుగా నిర్వచింపఁ బనిలేదు. ఆమెకు చదువుసందెలు రావు. చదువుసందెలు నేర్చిన కుటుంబమున కేని కోడలుగా రాలేదు. పుట్టినింట నేడుతరములవారిలోను, మెట్టినింట నేడుతరములవారిలోను విద్యాదేవతా కటాక్షము లేదు. పెట్టిపెంచినవారి చెప్పుచేఁతల వలనఁ గలిగిన యనుభవమే యామె చదువు. కులగౌరవ కుటుంబగౌరవములే యామెకు పరమావధి. ఆపరమావధికి ప్రాఁకులాడుటయే నిత్యకర్మ. దాని కిపుడు భంగము కలుగఁ జొచ్చెను. కోడ లెంత గుణవతి యయినను ఈడేఱినపిదప చదువులబడిలోనికి వెళ్లుట ప్రాయశ్చిత్తము లేని యధర్మము. అదిగాక చదివి పరీక్ష లిచ్చి పాగబెట్టుకొని ఆఫీసుకు వెళ్లునా? కొడుకు గరిటె బట్టుకొని వంట యింటఁ గూరుచుండునా? తా నిది యంత యుఁ జూచుచుఁ జూచుచు నెటులు సహింపఁగలదు? కావున శుల్కము నొసఁగి యయినను ఎవతనో యొకతను దెచ్చి ముడి పెట్టవలయును. వియ్యపురాలి ధిమాకును చూర్ణము చేయవలయును. కోడలి యవినయమునకు జవా బొసఁగి తీఱవలయును.

వీరవెంకమ్మ శుల్క మిచ్చెద నని వంగి వచ్చినను దగ్గఱచుట్టము లిపు డెవరును ముందులకు రాలేదు. భరణమునకు వసుమతి దావా తెచ్చితీఱునని వారికి బెదురు. భరణము లెస్సగా నిప్పించుచున్న హైకోర్టు తీర్పులు వారి కోదార్పులుగా లేవు. అహోబలునిలో నుద్యోగసద్యోగములు చేయు సందర్భములా కానరావు. 'పిల్లవాని కేమి? బంగారుపిచ్చుక. ఒకరిజోలి యతని కక్కఱ లేదు. ఇచ్చుటయే కాని పుచ్చికొను టెఱుఁగఁడు. ఉపకారమే కాని యపకారము లేదు. కొట్టిన దులుపుకొనిపోవును; తిట్టిన తుడిచికొని పోవును. ఉండవలసిన 'మనిషి.' ఈభరణముసంగతి చూచినతరువాత పిల్ల నిచ్చు విషయ మాలోచింత మ'ని యెవరికి వారు లోలోపల ననుకొనిరి.

వసుమతికి పరీక్షలయి పదినాళ్లాయెను. కైలాసరా వెముకల గూఁడై పోయెను. అతని శరీర మొక తెల్ల మడత. ముడుతలు లేని యతనిమోమున బ్రహ్మవర్చసము ఘటపిహిత మగు దీపకళికవలె చూపఱ కక్కజము గొలుపును. అతఁడమ్మా యనఁ డబ్బా యనఁడు. ఓరిమి యతనిని అతఁ డోరిమిని పన్నిదము

చఱచి పరీక్షించుచుండిరని వసుమతి యనుకొనెను. రేయుంబవలు తండ్రిశయ్యకడఁ గూరుచుండి కనిపట్టుచున్న వసుమతికి ఆస్థితి యంతయు తన యదృష్టమును తొంగిచూచుచున్నయటు లుండెను.

రోగికి రోగ మొక యనుభూతి. మృత్యువొక ద్వారము. ద్రష్టకు రోగ మొక పాఠము. మృత్యువొక పరీక్ష.

కైలాసరావు కష్టముతో కనులెత్తి చూచెను. లక్ష్యసిద్ధుఁడగు యోగివలె వసుమతి యతనిని జూచెను. పరస్పరాలోకనము లాముష్మికమును గుఱించి యాలోచించు కొనుచుండెను.

సెలవులలో వాసుదేవరావు రైలు దిగి వచ్చి కైలాసరావునకుఁ బ్రణమిల్లెను. కైలాసరా వాశీర్వదించి 'నాయనా నీకు సెలవులు లేవు. ఇచటఁ గూడ నీవు చదువుకొనుట కొక క్రొత్త కాలేజి కలదు' అనెను. ఈమాటకు చిఱునగవే ప్రత్యుత్తరముగా వాసుదేవరావు కైలాసరావును కనుఁగొనుచు నిలువఁబడియెను. గాలితో నతఁడు పోరాడుటొక యెత్తుగను, అతని మొగమున వెలుఁగొక యెత్తుగను ఉండుటచే వాసుదేవరావు సంభ్రమాశ్చర్యములతో కైలాసరావునందొక యపూర్వమగు వ్యాధి సాధకుల సమ్మేళనమును కనుఁగొనుచు నిలువఁబడిపోయెను.

ఇంతలో సోమమ్మ దర్భలతో నచటికి వచ్చెను. వాసుదేవరా వామెకు నమస్కరించి యాశీర్వాదము బడసెను. వాసుదేవరావు సోమమ్మకేసి చూచెను. ఆమె మొగమున రూకంత కుంకుమబొట్టు కలకలలాడుచుండెనుగాని అధైర్య మొక బొట్టయినను లేదు. ఈకుటుంబము కాలప్రవాహమున కనుకూలముగా గతి గలుపుకొనఁగల దని యతఁ డనుకొనియెను.

సోమమ్మ తెచ్చిన దర్భలను కైలాసరావు చూచి—'అచట పఱపుము' అనెను. సోమమ్మ పఱచెను. నడుమనడుమ నెడముండుటచే మరల లోనికేఁగి కొంతదర్భ తెచ్చి చక్కగాఁ బఱచెను.

కైలాసరావు మెల్లగా మంచముమీఁది నుండి లేచి యాదర్భశయ్యపై నొఱగి నాతో మీరంఱును నంత్యప్రార్థన చేయుఁడని కనులు మూసికొనెను. అందఱును ప్రక్కగాఁ గూరుచుండి ప్రార్థింపఁగడఁగిరి. కైలాసరావు ముఖము గంభీరమయి లలాటమున తేజస్సు పుంజీభవించెను

'ఓబయ్య' సవరణ (వెనుకటి సంచికలో)

పుట	కలం	బంతి	తప్పు	ఒప్పు
౪౭౧	౧	౭	గమనము	వమనము
౪౭౭	౨	౧౪	నేయఁబడిన	నేయఁబడని
,,	,,	౧౬	తూములు	తెన్నులు
,,	,,	౧౮	దయనీయములు	వగపుతూములు
౪౭౯	౨	౧౯	నచ్చుకపోవుతే	వచ్చుకపోవుతే